

3. Könyveim: földművelés — állattartás — parasztlelet

a) Földművelés

Tanulságos papírra vetnem első könyvem kiadásának történetét. Tíz éve tanulmányoztam már a hagyományos földművelést a Pusztán, amikor Kardoskút község tanácsának elnöke arra kért, hogy egy tanácsülésen számoljak be arról, milyen eredménnyel járom a Pusztát. Érdeklődéssel hallgattott. Ez felbátorított arra, hogy a következő ajánlatot tegyem: 100 oldal terjedelemben megírom kutatásaim eredményeit, melyet 100 fényképpel illusztrálok. Meg is kötöttük az egyezséget. De a „Hagyományos földművelés a Vásárhelyi-pusztán” című tanulmányom 200 oldalra rúgott, a fényképek száma meghaladta a 300-at. A tanács a tiszteletdíjat megduplázta. Ekkor kezdett bennem érlelődni az a gondolat, ezt a munkát könyv alakban kiadom. Levelet írtam a Művelődésügyi Minisztérium Levéltári és Múzeumi Főosztályának, melyben támogatást kértem, hogy tanulmányom könyv alakban megjelenhessen. Indokaimat felsorakoztattam: Tíz éve már, hogy a Pusztán a hagyományos földművelést a legalaposabban és a legrészletesebben tanulmányozom. Évente 25—30 kutatónapot töltöttem kint. Megismerkedtem a legkiválóbb adatközlőkkel, s azokkal dolgoztam. Készülő munkámat a paraszt munkatársaim is átnézték. Tanulmányom 337 gépelt oldalból, 332 db 9 × 12 cm-es fényképből, 34 db 30 × 40 cm-es táblarajzból és 26 db 15 × 20 cm szövegekőzti rajzból áll. Nyakamba vettem a világot és elkészült munkámat néhány ismert szakembernek bemutattam. Ballassa Iván így írt róla: „A legteljesebb és legrészletesebb leírása az alföldi földművelésnek. Így alapvető, forrásértékű, melyet megjelenés után sokat fognak forgatni. Azt pedig, hogy ennek előbb, vagy utóbb meg kell jelennie, ezt egy pillanatig sem vonom kétségbe”. Barbarits Lajos: „A munka kiadásra nagyon érdemes, alapos, a témában elmélyült munka.” Ezek után elhatároztam, hogy publikálom. Ezért ahhoz kértem támogatást, hogy munkám, értékének megfelelő módon, napvilágot lásson.

Nem telt el két hét, s a Múzeumi Főosztálynak már sikerről számolhattam be. A kéziratot tanulmányomat bemutattam az Egyetemi Néprajzi Intézetnek, a Néprajzi Múzeumnak, a Mezőgazdasági Múzeumnak. A szakemberek egybehangzó véleménye volt, hogy a tanulmány méltó arra, hogy vele az Akadémiai Néprajzi Állandó Bizottság foglalkozzék, és az Akadémiai Kiadó gondozásában jelenjen meg. Kívánatosnak tartották, hogy a sok elméleti összefoglaló munka után időszerű egy jó leíró jellegű munkát is megjelentetni, annál is inkább, mert a külföld azt igényli.

A kedvező szakvéleményeken felbátorodva, kihallgatást kértem Erdei Ferenctől, az MTA főtitkárától. Alaposan megnézte munkámat. Olyannak találta, melynek kiadását feltétlenül meg kell vizsgálni. Azt mondta, ő veszi kezébe tanulmányom ügyét, s megvizsgáltatja kiadásának lehetőségeit. Azt

is közölte, hogy Gunda Béla és K. Kovács László egyetemi tanárokkal kívánja a tanulmányt lektoráltatni. Azzal bocsájtott el, ha lehetséges, kiadja, de ha nem sikerül, tanulmányom az első díjat kapja. Miután az Akadémiai Kiadónál több kézirat várakozott kiadásra, munkám első díjat kapott. Nem kellett azonban sokáig kéziratommal házalni. Munkám értékét felismerte a Néprajzi Múzeum Igazgatósága és a Néprajzi Közlemények Szerkesztősége. A Néprajzi Közlemények kívánta megjelentetni. Hamarosan tájékoztatást kaptam a Közlemények Szerkesztőségétől: a mellékletek mélynyomással történő elkészíttetésével a Múzeum Központi Propaganda Irodája foglalkozik. Amennyiben a helyi tanácsok anyagi támogatást helyeznek kilátásba, akkor a szövegrész sem sokszorosítással készül, hanem nyomdai úton. Hozzáfogtam segílyt kérni. A Békés és Csongrád megyei, Orosháza városi és Kardoskút községi Tanácsok összesen 12 000 forintot szavaztak meg könyvem kinyomtatásához. Megemlítem, hogy Csongrád megye azért támogatott, mert a Vásárhelyi-puszta azelőtt része volt Hódmezővásárhely határának, s így Csongrád megyében feküdt. A Néprajzi Múzeum könyvem nyomdai úton való előállítását megrendelte a Gyulai Nyomdától.

Nem sok könyvet vártak olyan türelmetlenül, mint én az első könyvemet. Nem csalódtam. Jobb, szebb lett, mint gondoltam. Még kézbe se veszi az ember, a borítólap máris felhívja magára a figyelmet. Kerti Károly grafikusművész pompás rajza borítja: a nyomtatás egyik jellegzetes mozzanata, a lovak karikára járatása az ágyáson. V a l ó s és igen dekoratív. Örültem, amikor a nevemet nagybetűkkel szedve megláttam a borítólapon. Az csak természetes, hogy a könyv címe mégegyszer akkora betűkkel szedett. A sorozat, amelyben megjelent: Néprajzi Közlemények VII. 2. — egészen kisbetűkkel állt rajta. A könyvemet a Vásárhelyi-puszta népének ajánlottam: szerény törlesztésül azért, amit a Puszta nekem adott. A kiadvány 17 ív terjedelemben, 1000 példányban készült. A 112 oldalas könyvet még vázlatosan sem ismertetem. Álljon helyette itt az Előszó teljes egészében:

„Amikor az olvasó kezébe veszi Nagy Gyula „Hagyományos földművelés a Vásárhelyi-pusztán” című munkáját, akkor a maga nemében páratlan munka elolvasásába kezdhet. A magyar néprajzi irodalomban eddig még senki sem írta le olyan részletelemző alapossggal, pontossággal egy viszonylag kis terület földművelését, mint Nagy Gyula. Könyve olyan részleteket örökít meg és olyan folyamatokat rekonstruál, amelyet a kutatók már aligha találhatnak meg. Éppen ez a tény és a leírás alaposága teszi munkáját a magyar néprajztudomány fontos forrásává. A nyelvjáráshoz közelálló nyelvezete, jellegzetes szakkifejezései nemcsak a kutatóknak nyújtanak új anyagot, de az olvasónak is élvezetesebbé teszik a szöveg olvasását, és megkönnyítik megértését.

Ezt az anyagot csak olyan ember tudta összegyűjteni és formába önteni, aki gyermekkorától kezdve maga is részt vett a parasztember mindennapi munkájában és jól ismeri a paraszti életet. Csak ilyen módon tárultak fel

Nagy Gyula előtt olyan finom részletek, amelyeket sok más néprajzi gyűjtő figyelmen kívül hagyott volna. E révén teremtette meg adatközlőivel ezt a közvetlen kapcsolatot, amely szinte egyedülálló a néprajzi gyűjtés eddigi gyakorlatában. A könyv egyes elkészült fejezeteit adatközlői a szerzővel együtt vitatták meg, és a kiegészítő megjegyzések tették végül is teljessé ezt a paraszti életet oly precízen megrögzítő munkát. E tevékenységével Nagy Gyula nem csupán kontrollálta pontos anyagát, hanem egyúttal kifejezte megbecsülését is adatközlői, munkatársai iránt.

Útjára bocsájtjuk Nagy Gyula könyvét, amelyről nemcsak azt tudjuk, hogy az elkövetkezendő időkben sokat forgatott fontos forrása lesz a néprajztudománynak, hanem azt is, hogy kevés olyan munka van a néprajzi irodalomban, amely a szerző és az adatközlők olyan bensőséges kapcsolatából, együttműködéséből született volna, mint ez. A kiadás lehetőségeinek a megteremtése is szintén ehhez látszik igazodni, hiszen többen fogtak össze annak érdekében, hogy a munka minél előbb megjelenhessék!’

A 187 szövegoldalt bőséges illusztráció, 32 táblarajz és 100 fénykép teszi szemléletessé. A táblák nagy részét Kerti Károly, néhányat tanítványa, Gyúró István készítette. A táblák jól komponáltak, különösen a vontatás és nyomtatás táblái a szakma európai színvonalán állnak. A fényképek közül 11-et Schiller Jenő készített, a többi a szerző munkája. Mind a táblákat, mind a fényképeket magyar és német magyarázó szöveg követi. A könyv végén kétnyelvű, magyar és német tartalomjegyzék található.

Nagyon vártam az első könyvem ismertetését, kritikáját. 1964-ben meg is jelent Balogh István, a debreceni Déri Múzeum igazgatója tollából az *Ethnographia* hasábjain. Előljáróban megállapítja, hogy minden olyan leírás, amely a korábbi paraszti gyakorlatban élt földművelési eljárásokkal foglalkozik, egy-két évtized múlva forrásértékű lesz. Az ismertető szerint a munkám már ma is az, a 10 évi gyűjtőmunkával összehordott adatok ilyen részletességgel való összeállítása már ma is nehézségekbe ütközne. Munkám főerőssége, „a szinte” egzakt pontosságra való törekvés. Így a vetéstől a termés betakarításáig, elraktározásától a felhasználásig a földművelés minden kis mozzanata hitelesen, plasztikusan és félre nem érthető módon van ábrázolva. Ez a pontosság elsősorban a gabonatermesztés munkáinak leírására jellemző. Egy-két korai szakmunka leírásától eltekintve, nincs is olyan munkánk, amely ilyen pontosan visszaadná a gabona betakarítását a kasza nyelének felillesztésétől a vontatóba rakásig. A kapásnövények termesztéséről szóló fejezet kissé elnagyoltabb. A könyvem ismeretője szerint a leírások azt is elárulják, hogy az egyes munkafázisokat nemcsak a saját szememmel láttam, vagy hallomásból ismerem, hanem magam is megpróbáltam. Úgy vélem, az alábbi értékelő megállapítást csak idézőjel között illik közölni: „Nagy Gyulának a szemnyerés módjáról, a nyomtatásról és a szórásról szóló leírása pontosság tekintetében egyedül áll a néprajzi irodalomban.” Igen tanulságosnak tartja azt a két táblát, amelyen a búza és árpa nyomtatásának egyes fázisait időgrafikonban tüntettem fel.

Nagyon használhatónak tartja a munkaeszközök rajzainak tábláit is. Mivel az eszközök méreteit a táblák magyarázó szövegében közlöm, a leírásuk pedig a szövegben található meg, így a feldolgozás egy átlagos parasztgazdaság eszközeleltára is. A gabona és a kukorica termesztésének és a szénamunkának főbb fázisait bemutató fényképek teszik a munkát szemléletesebbé és hitelesebbé.

Tanulság okáért felsorolja a kritikus az észrevételeit is. A teljesség igénye megkívánja, hogy a megkezdett munkámat folytassam. Az Alföld paraszti gazdálkodásával művelődéstechnikai tekintetben az 1840-es évektől kezdve a magyar mezőgazdasági szakirodalom sokszor és behatóan foglalkozott. Kísérletnek sem lenne utolsó ezeket a tudósításokat a még élő anyaggal összevetni. Kívánatos lenne a meglevő, ki nem adott anyagom kiegészítése és a kiegészítés önálló kötetben való megjelentetése a recens anyagból oly módszerrel, amilyent a nyomtatási időgrafikon összeállításánál alkalmaztam. További munkára ösztönzött Balogh István azzal, hogy bírálatában megemlítette azt, miszerint a felsorolt kifogások távolról sem csökkentik a munkám érdemeit. És örül annak, hogy jómagam és a könyv szerkesztője is utal a könyv előszavában, hogy ez a tanulmány csak része egy nagyobb összefoglaló műnek, amelynek megjelenésére előbb-utóbb sor kerülhet. Az elmúlt évtizedben még megfigyelhető állapotok összevetése a történeti anyaggal és a termelés társadalmi viszonylatainak vizsgálatával a teljesség olyan fokára emelné ezt a monográfiát, amely néprajzi irodalmunkban ebben a vonatkozásban egyedülálló lenne. Ezzel az Alföld egy jelentős területére a tipikus paraszti gazdálkodásnak olyan monográfiája készülne el, amely példamutató lenne.

Még be sem fejeztem a hagyományos földművelés kutatását, máris elkezdtem a pusztai állattartás emlékeinek számbavevését. A Pusztá kivül alkalmas a paraszti állattartás tanulmányozására is. Igaz ugyan, hogy a félszilaj pásztorkodás 1945-ben megszűnt, de nyomai az istállózó állattartásban is elevenen élnek. Az istállózó állattartás kutatása eddig el volt hanyagolva, a belterjes állattartást alig vizsgálták. A legutóbbi időkig minden tanyához nagy gyöp tartozott, különösen a szikes részeken. A legelő viszonylagos bősége elősegítette az állattartás külterjesebb formáinak életben maradását, illetve meghosszabbítását. A talaj minősége és a hagyomány kialakította azt a tudatot, hogy a vagyon alapja a jószág. Beléjük ivódott a jószág szeretete és megbecsülése. Ez tette a Pusztát alkalmassá arra, hogy a területén a hagyományos állattartást is felgyűjtsem. A gyűjtési módszeremről részletesen beszámoltam a könyvem bevezetésében. Kutatásaim során az emlékezettől az 1960-as évekig gyűjtöttem az adatokat és dolgoztam föl.

b) *Állattartás*

A második könyvemet a Néprajzi Közlemények sorozat 1968. évi 1—2. számában adta ki a Néprajzi Múzeum és a MTA Néprajzi Kutató Csoportja 1968-ban, „Paraszti állattartás a Vásárhelyi-pusztán” címmel. Ezt is a Vásárhelyi-pusztai népének ajánlottam. A fedőlap teljesen megegyezett az első könyv fedőlapjával, csak a címében különbözött. A belső címlap után megtudjuk, hogy a könyvet a Szerkesztőbizottság élén álló Takács Lajos rendezte sajtó alá. Hofer Tamás és Földes László lektorálta. Visszagon dolva a megjelenése körüli időkre, az első könyvem sikere egy kicsit elkényeztetett. Azt gondoltam, hogy ennek a könyvnek a megjelenése már könnyebb lesz, hiszen egy sikert aratott munkát tudtam már fölmutatni. Tévedtem. 27 intézménytől kellett anyagi támogatást kérni, hogy a könyvem megjelenhessen. A szerkesztőség Előszava erről a következőket írja: „Ez a könyv azonban nemcsak szerzője erőfeszítéséből született. Joggal sajátjának tekinti a Vásárhelyi-pusztai és a környező tájak népe is, de nemcsak azért, mert jó emlékezetű idős adatközlői adták hozzá tudásukat. Azt, hogy a munka kéziratból könnyvvé válhatott a Pusztát és a környező földet művelő termelőszövetkezetek, állami gazdaságok, könyvtárak, iskolák és községi, városi tanácsok anyagi segítsége tette lehetővé. A könyv így mintegy a békési földműveseknek, a Néprajzi Múzeumnak, a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatócsoportjával való összefogásából született azért, hogy számunkra megörökítse a napjainkban gyorsan változó paraszti munkát, rögzítse népi kultúránknak ezt az értékes darabját”. A 159 oldal szövegét 18 táblarajz illusztrálja. A rajzok Szemenyei Bálint mérnök munkái. A 32 fényképet a szerző készítette. A táblákat, képeket bőséges szöveg magyarázza. Könyvem anyagát és színvonalát a sok adatközlőnek köszönhetem. A legjobb adatközlő: Szántay István már nem érthette meg a könyv megjelenését. A lektorokon kívül még Hajdú Mihály önzetlen segítségét is élveztem. A könyv végén német nyelvű rövid összefoglalás és táblák, képek jegyzéke található. Barabás Jenő néprajzos, egyetemi docens hosszú és magvas ismertetést, kritikát írt a „Paraszti állattartás a Vásárhelyi-pusztán” című könyvről a Békési Élet 1969. évi 2. számában. Egyetértett azzal az elgondolással, hogy elsőseget biztosítottam a paraszti kezes tartás feldolgozásával, mert a szakkutatás igényei is ilyen irányban mutatkoznak elsősorban. Tálasi István az 1963. évi néprajzi kongresszuson különösen hangoztatta a paraszti istálló állattartás vizsgálatának fontosságát. Munkám hiánypótló jellegű, mert: „... hasonló elmélyültségű munka a kezes tartásról nem áll rendelkezésünkre”. Forráskiadvány ez, ugyanúgy mint az Úriszék, vagy az Urbáriumok kötetei, csak valamivel későbbi időszakra vonatkozik. A mű egyik legfőbb értékét abban látja, hogy statisztikai adatok nélkül, kizárólag az állattartó kultúra elmélyültségét plasztikusan mutatom be, hogy milyen kiemelkedő volt az állatok jelentősége a paraszti gazdaságban, háztartásban. A néprajzosnak éppen a

tartásmód részleteinek feltárásán keresztül kell felhívni a figyelmet a termelőtevékenység jelentőségére. Az ismertetés megemlíti, hogy a rögzítésében módszeresen törekedtem adataimnak időhöz kötésére, bár több esetben ezt árnyaltabban is tehettem volna. Az ismertetés elismeréssel szól a mű stílusáról: „A szerző fogalmazása sallangmentes, világos és tömör.” Bírálóm azt is megjegyzi, hogy a rajzok és fényképek aláírását jobban egyeztetni kellett volna, s így a némi ismétlést el lehetett volna kerülni. Viszont a kötet rajzai igen kiválóak, a néprajzi publikációk átlagos szintjét meghaladják. További hiányosság: A Pusztai trilógiám első kötetében a földművelésben közlöm, hogy a Pusztát kétféle lakosság ülte meg, a vásárhelyi őslakosság és a „befurakodó” orosháziak. S kár, hogy az állattartási munkámban sem konkretizáltam. „Helyes lett volna mind a földművelés, mind az állattartás vizsgálata során konkrétan megmutatni. Ez legalább olyan fontos kérdés, mint az agrártechnika ismertetése.” Mindezeket a hiányosságokat a Paraszti trilógiám utolsó tagjában, a „Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán” című könyvemben, a „Kétféle népesség” fejezetben dolgoztam fel részletesen.

Az állattartás kötet ismertetését Barabás Jenő felhasználta arra, hogy röviden foglalkozzon az immár 2 évtizedet meghaladó kutatói tevékenységgel. Miután megállapításai tanulságosak, a lényegét közlöm. Megállapítja, hogy a múzeumi munkámon keresztül kapcsolódtam be a néprajzi kutatásba. Publikációimat ismerve, szerinte jól megfigyelhető igényeim folytonos növekedése. A csúcstól szerinte az „Orosháza története és néprajza” jelenti, amelyet Balassa Iván az *Ethnographia* 1966. évfolyamában elismerően méltat. Barabás Jenő szerint is az Orosháza monográfia jelentősége jóval túlmutat egy szakkutatási ág érdeklődési körén az ismeretek széles halmazának feltárásával. Munkásságom lényegét mégis a néprajzi tevékenységem jelenti, döntően az agráretnográfia körében. Kutatásaim csak látszólag lokális jellegűek, eredményeim azonban egy nagytáj, a magyar Alföld gazdálkodásmódjának reprezentációját jelentik. A „Takarás és nyomtatás a kardoskúti (Békés m.) Kérdő-tanyán” az *Ethnographia* 1954. évfolyamában bizonyára azon cikkek közé tartozik, melyet 50—100 év múlva is fellapoz az, aki a magyar földművelés, gabonatermesztés technikája iránt érdeklődik.

Az értékelő kiemeli, hogy a néprajztudomány közreműködésének köszönheti, hogy sikerült filmre venni a Kérdő-tanyán a nyomtatás egész munkamenetét. Találó a megállapítás, hogy munkáim nem spontán módon, semmi esetre sem öncélúan jöttek létre, szerves részei a bizonyos mértékig tervszerű néprajzi kutatásnak, annak a programnak, amelyet Tálasi István hirdetett meg 1951-ben. A megállapítás jólesett. Én is azokhoz tartoztam, akik a rájuk eső részt kifogástalanul teljesítették: „... bár ennyire megvalósult volna minden részlete”. Munkásságom tehát egy országos kutatási terv szerves része volt.

Barabás Jenő szerint „Nagy Gyula ezt a feladatot tudományunk mai

szintjén az oly nélkülözhetetlen körütekintő precizitással, aprólékos műgonddal végezte. A tárgyias leírásokon keresztül is átsüt azonban tiszteltreméltó patriotizmusa, azzal a szűkebb közösséggel, Orosháza dolgozó népével való meleg együttérzése, amelyhez tartozónak vallja magát, amelynek alkotó tevékenységét, mindennapi életét, hagyományait, tudásanyagát kívánja szélesebb körben megismertetni.”

c) *Parasztélet*

Mi tagadás, sokáig nem gondoltam harmadik könyvem írására. Idők folyamán úgy látszik, kipihentem a két könyv s az orosházi monográfia szerkesztésének fáradalmait, újabb komolyabb munkára éheztem. Ez nem lehetett más, mint a két könyvem folytatása: a Puztán folyó parasztélet megírása. Amilyen erősen menekültem eddig a nagy feladat elől, éppen olyan lelkesedéssel fogtam hozzá. A publikálásaim során nyert addigi tapasztalatokra támaszkodva még módszeresebben fogtam hozzá. Tanulságos volna részletesen közölni, de miután könyvem Utószavában mindezeket megírtam, most elállok tőle.

A gyűjtés három évig tartott, s a gyűjtött anyag több mint 1000 gépelt oldalra rúgott. 1972. év január hó 15-én elkezdtem könyvem írását. Egy félévi megfeszített munkával megírtam első fogalmazásban könyvem szövegét, sőt le is gépeltem. A 20 ívnyi, mintegy 640 gépelt oldalnyi szöveg napi 14—16 órai munka eredménye. Nagyon szerencsés ötletnek bizonyult, hogy annak idején a gyűjtésemet a paraszttal átnéztem, és a megjegyzéseiket figyelembe vettem. Ezt fejlesztettem tovább. Amint elkészültem az első fogalmazásom gépelésével, elhatároztam, hogy a legjobb adatközlőimmal elolvastatom, lektoráltatom. A parasztlektorokat nagyon alaposan felkészítettem munkájukra. Egy útmutató jellegű körlevélben pontokba foglaltam mindazokat, amelyeket munkájuk során szem előtt kell tartaniuk. Mind a 11 parasztembert felkerestem, és szóval is nagyon részletesen elmagyaráztam teendőiket. Bőséges technikai útmutatásokkal is elláttam őket. Majd egy hónap múlva összejöttünk, és akkor látták meg igazán, hogy mire vállalkoztak. Száznál is több javítást, kiegészítést, elhagyást, módosítást javasoltak. Javasolataikat minden esetben figyelembe vettem. Ha nem, akkor is legtöbbször árnyaltabban fogalmaztam meg a kérdéses részt. Eredményes munkájuk nélkül halványabb volna a Pusztai életéről festett képem.

A kéziratot Barabás Jenő kandidátus, egyetemi docens lektorálta. De nemcsak lektorálta, hanem a szerkezetét alaposan átformálta. Az 1973. évi május havában készült lektori véleménye 15 sűrűn gépelt oldalból áll. Főbb megállapításai a következők: Miután a paraszti élet egész gazdagságát az etnográfiai kutatás kialakította rendben alig-alig lehet érzékeltetni, azért vállalkozott egy olyan kísérletre, amelynek a kereteit az életmód egy-egy jelölő ki. A parasztélet bemutatására egy oldottabb forma teremt le-

hetőséget, s a szerző ennek kialakítására törekszik anélkül, hogy a tudományos kutatás követelte hitelesség igényét csorbította volna. Az általános rész zárómondatai: mindezek a megállapítások úgy összegeezhetők, hogy a mű rendkívül jelentős, új utakat kereső és találó tudományos vállalkozás. Több évtizedes megfigyelés, és két évtizedes tudatos kutatás az alapja a műnek. Ennek megfelelően teljesen új anyagot hoz, és új összefüggéseket világít meg. Mivel eredeti anyaggyűjtésről van szó, a felhasznált irodalom szerepe itt teljesen alárendelt. A lektori vélemény „A mű szerkezete” című része valóságos áldás volt könyvem számára. Idézem: „Megítélésem szerint a szerző első lépésben javasolt megoldása a szerkezetre nem szerencsés. Túlságosan magán viseli a tematikus bontás hatását. Csak bizonyos átesoportosításról van szó, ami nehézség nélkül megoldható. Lektori véleményemhez csatolok egy új szerkezeti javaslatot”.

Ami a szöveg stílusát illeti, a lektor erősen javításra szorulónak minősítette. A szöveget gördülékenyebbé kell tenni. A tőmondatok indokolatlan burjánzása egészen táviratjellegűvé teszi a szöveg egy részét. Sokszor indokolatlanul használom a drasztikus kifejezéseket. Még sok hasonló tanácsot kaptam a stílus szebbé, jobbá tétele érdekében. Csak röviden szól a melléklet anyagáról: „Egyenesen elragadó!” — Új erőt adott a lektori vélemény befejező része: „A kézirat olyan, mint a csiszolatlan gyémánt. Nagy érték van benne, de az nincs eléggé kimunkálva, állapotja nyers. A hozzáértő szem azonban ebben a formában is észlelheti a benne rejlő értékeket. Egy letűnt vagy csak talán letűnő félben lévő életforma oly plasztikusan áll előttünk e hasábokon, amilyenekkel ritkán találkozhatunk. Biztos, hogy a Puszták népe szebben megírt munka, nem is gondolom, hogy a szerző versenyre kívánna menni Illyés Gyulával. De az biztos, hogy adatgazdagságában, a részletek megelevenítésében azt meghaladja. Műfaja más, Illyés nagy művész, és jó szemű ember, Nagy Gyula tudós kutató, nem annyira a széles horizont feltárására törekszik, hanem aprólékos gonddal rögzíti a valóság tényeit. Beszélnek azok maguktól is, csak olvasni tudni kell. Emlékműnek szánta a szerző ezt a művet, s úgy gondolom, hogy méltó is azokhoz, akiknek emelni kívánta. Úgy gondolom, hogy nem kell melegebb ajánlás ennél a munka kiadásához”.

A készülő könyvről szóban és írásban többször is beszámoltam a Békés megyei Múzeumok Igazgatóságának. Felhívtam a figyelmet arra, hogy terjedelménél fogva komoly gondot fog okozni a kiadása. Többször vállaltam, hogy magam is igyekszem előmozdítani a megjelenését. Tervem az, hogy a Vásárhelyi-pusztai területén működő közületek, termelőszövetkezetek, és állami gazdaságok stb. anyagi segítségével elkészíttetem az összes kliséket, és esetleg a kliséket ki is nyomtattatom. Miután már két könyvem így készült, gyakorlatom lévén, rövid idő alatt az alábbi eredményről, komoly felajánlásokról számolhattam be:

1. Dél-Békés megyei Termelőszövetkezetek Területi Szövetsége, Orosháza	30 000 Ft
2. Szabadság Tsz, Orosháza	5 000 Ft
3. Új Élet Tsz, Orosháza	5 000 Ft
4. Rákóczi Tsz, Kardoskút	5 000 Ft
5. Állami Gazdaság, Orosháza	2 000 Ft
6. Városi Tanács, Orosháza	5 000 Ft
7. Kardoskúti Községi Tanács	5 000 Ft
8. Gépjavító Állomás, Orosháza	5 000 Ft
9. Vas- és Műanyag Ksz, Orosháza	5 000 Ft
Összesen:	67 000 Ft

A pénzügyi akciók lebonyolítására a múzeum nevére az orosházi OTP-nél csekkszámát nyitottam, és a pénzügyi művelet ellenőrzésére felkértem a Megyei Igazgatóságot. Azt is megjegyeztem, hogy az anyagi támogatás fejében megfelelő példányszámokat ígértem az adakozóknak. A megyei Igazgatóság 28/62—1/1972. számú iratában arról értesített, hogy a készülő könyvem a most meginduló Békés megyei Múzeumok Közleményei sorozat 4. számaként jelenik meg. Az utolsó könyvem kéziratát különös gonddal készítettem el. Amikor a nagyon szépen gépelt, kitűnő illusztrációkkal bőven ellátott, keménytáblák közé fűzött kéziratot letettem a Szegedi Nyomda asztalára, Dobó József, a Műszaki Osztály vezetője nagyot nézett, és megállapította, hogy mostanában nem is látott ilyen szép kéziratot. Erre megjegyeztem, hogy ezzel is szeretném megkönnyíteni a nyomdászok munkáját. Az osztályvezető felállt, és közölte velem, hogy ezért a nyomda cserébe szép könyvet ad. Erre kezet fogtunk. Így történt. 1975-ben megjelent a valóban szép könyvem.

A könyv vászonkötésben, borítólappal jelent meg. Mindkettőn egy vetőembernek, Szántay Istvánnak, a legjobb adatközlő alakjának körvonalai látszanak. E rajznak két jelentése van: jelképezi a földművelést, de a népművelést is. A borító hátlapján néhány mondat elmondja a könyv lényegét. A fülrészen látható fényképen Galli Bálintot faggatom, a pusztai kutatásaimban első és utolsó adatközlőmet. A borítólap és kötéstervezés Gyúró István grafikusművész munkája. A vaskos kötet 59,8 ív szöveggel és 88 oldal műmelléklettel, valamint 3 térképmelléklettel 2100 példányban jelent meg. A címoldal hátlapján olvashatók a lektorok és parasztlektorok nevei: Benkő Loránd, Bodrogyó György, Dömötör János, Gyóry Dániel, Kéri Menyhért, Megyeri János, Oltvai Ferenc és Szabó Ferenc, valamint Csizmadia Imre, Dani András, Györgyi Lajos, Juhász Nagy Vilmos, Koczka Pál, Násztor György, Pál Flórián, Sárközi Ferenc, Erdős Tóth Sándor, Varga Ferenc és Újj Istvánné. Ugyancsak ezen az oldalon soroljuk fel a kiadást támogató intézményeket.

László Gyula tanszékvezető egyetemi tanár köszönti az Olvasót. A neves

régészprofesszort azért kértem fel erre, mert Kiss Lajos: „A szegény ember” című könyvének az előszavát is ő írta. Könyvünket így mutatja be: „Lehet-e még valamit is mondani a vásárhelyi paraszti életről Kiss Lajos „szegényembere” után? Nagy Gyula pompás könyve megmutatja, hogy lehet. Még sok minden van, amiről „az Átya” nem írt. Kiss Lajos elsősorban a városban lévő szegénysor krónikása volt, Nagy Gyula pedig a Pusztáé, a Tanyáké. Leltári hűséggel írja le a vásárhelyi és az orosházi tanyai emberek életét. A könyv minden szavából felénk sugárzó hitelesség olyan, akárcsak a bíróság előtti vallomás, ahol a tanú érzi a felelősséget, tudja, hogy minden szava, beszéde minden árnyalata perdöntő lehet”. — A könyv bemutatásának utolsó bekezdése is ide kívánczok, mert ott a lektor felsorolja munkatársait: „Nagy Gyula lelkiismeretessége igen jellemző, hogyha olyan tárgyhöz ér, amelynek nála jobb tudója van, átadja a szót annak. Így kérte fel a Pusztta természetrajza megírására Szabó Istvánt, Péczely Györgyöt, Kiss Istvánt és Sterbecz Istvánt, a pusztai közigazgatás rajzát Szabó Ferencnek köszönhetjük, a nyelvtudományi feldolgozás Hajdú Mihály munkája, a néphit megírására Bálint Sándor professzor vállalkozott. A betyárhistóriákat Nagy Anikó dolgozta fel, a Pusztta irodalmi megjelenését Grezsa Ferenc és Sipka Sándor kutatta. Elek László a Pusztta népdalköltőjét, Rózsa Imrét mutatta be. Nagy Zoltán pedig a parasztember szépérzékét vizsgálta. A családi ünnepeket Beck Zoltán elemezte, végül a tanyák pusztulását Szentí Tibor vázolta fel”.

A könyv szövegére a László Gyulától vett idézetek rávilágítanak. Az, hogy hogyan tagolt, Barabás Jenő lektornak köszönhető. A parasztlelet semmiféle sémába nem szorítható jelenségeit az ő útmutatása szerint csoportosítottam. Ezt a nagyon fontos dolgot egy példával illusztrálom. A ganétagosásról a parasztember nyári munkája, a lekvárfőzésről az őszi és a disznóölésről pedig a téli munkája során emlékeztem meg. Ezek az évenként egyszer végzett munkák a szövegben távol estek egymástól. Darabossá tette a folyamatos élet leírását. A lektor útmutatása alapján ezeket a ritka eseményeket a szövegből kiemeltem és „Nem mindennap” címszó alatt csoportosítottam. A külön oldalra került fejezet cím alá a következők kerültek: a tanya átalakítása, vályogverés, sárazás, meszelés, nagytakarítás, ganétagosítás, disznóölés, birkavágás, szappanfőzés és nagymosás, sajt készítés, lekvárfőzés, pálinkafőzés, karikásostor készítés, tilalmas dolgok. Ezek a valóban nem mindennapi munkák szoros kapcsolatba kerültek egymással, de a fejezet címével is. E módszer következetes alkalmazásával tagolt lett az egész szöveg. — A szöveg elején 6 színes kép adja meg a Pusztta hangulatát. A képeket Murvay Árpád, Szentí Tibor és Erdős Péter felvételeiből válogattam. Ezenkívül 22 egész oldalas táblarajz és 3 beragasztott térkép támasztja alá a szerzők mondanivalóját.

A kötet vége felé felsoroltam az adatközlőimet, valamint azokat, akik segítséget nyújtottak. Ezután a munkatársak, társszerzők, lektorok, paraszt lektorok, grafikusok és főbb adatközlők rövid életrajzát közlöm. Az

utószóban részletesen megírom néprajzossá válásom és e könyv születésének tanulságos folyamatát. Ezután a szó- és tárgymutató következik. Tartalmazza a könyv minden szakkifejezését, nyelvjárási szavát és munkafolyamat vagy tárgy megnevezését. Majd angol és német nyelvű összefoglalás, képaláírások és tartalomjegyzék következik. Végül 176 db nagyméretű kép zárja le a könyvet.

Katona Imre egyetemi docens ismertetője és kritikája a Vásárhelyi-pusztai néprajzi trilógiájának befejező kötetéről a Békési Élet 1977. évi 1. számában jelent meg. Az ismertetést azzal a megállapítással kezdi, hogy életművem, a Vásárhelyi-pusztai néprajzi monográfiájának kötetei meglehetősen gyorsasággal követték egymást: a földművelésről szóló kötet 1963-ban, az állattartás 1968-ban, a befejező rész pedig 1975-ben jelent meg. Közben tető alá hoztam Orosháza monográfiáját 1965-ben. Katona Imre nagyon értékeli azt, hogy nemcsak megírtam, hanem ki is adtam azokat. Ennek alapján úgy látja, hogy az egyik legeredményesebb tagja vagyok a Viharsarok oly népes és kitűnő történeti, nyelvészeti, irodalmi, levéltári és néprajzi kutatógárdájának, akikkel együtt szűkebb pátriánk megismerését és megismertetését országos viszonylatban is az elsők között végzi. A kritika tág teret szentel az általam megírt fejezetek mérlegelésének. Előljárójában megállapítja, hogy a szokványos leíró részekben túlménoen sikerrel bírok meg olyan feladatokkal, mint például a családban, a társaságban, valamint a bandában végzett munkák. Főként a pásztorélet jellemzésében, a mezőgazdasági műveletek és eszközök leírásában az előző kötetek tanulságait is felhasználom. Munkám sok finom részletét észreveszi: szép leltárt kapunk a tanyáról, képeket a tanyai életről. Még azt is megállapítja az ismertetés, hogy az élet minden apróságára felfigyelek. Előnyömnek tudja be, hogy nem riadok vissza az ún. „nem néprajzi” fejezetek kidolgozásától sem. Nagyon tetszenek bírálónak az olvasóköroekben készített rajzok, valamint szinte mesteri módon jellemezem a régi és új malmokat, ipari üzemeket, a malmok körüli találkozásokat. Ahogy írja: „... a kocsmázásoknak, a különféle multságoknak szinte utolérhetetlen pontos leírását kapjuk: ebben odáig megy, hogy a mulatós, könnyűvérű emberek „névsorát” is közli. (Nagyon jóban lehet velük, hogy nem haragszanak érte — állapítja meg Katona Imre.) A jószemű bírálónk észrevette fiam, lányom fiatalkori munkáját. Újszerű kísérletnek tartja Nagy Zoltán: „Szép — különös — érdekes” című fejezetét, mely a paraszti ízlés eddig megválaszolatlan kérdéseire keres feleletet. Nagy Anikó pedig jó érzékkel válogatta össze a legjellemzőbb betyártörténeteket és bemutatja ideáltípusaikat is.

A kötet boncolgatása közben napfényre kerültek munkám fogyatékoságai is, okulás céljából ezekre is rávilágít a jóindulatú kritikus. Katona Imre elsősorban azt hiányolja, hogy a hallatlan bőségben kevés hely jutott a folklórnak, mely itt az átlagosnál bizonyosan szegényebb is. Ugyancsak halvány a társadalmi tagozódásról, a foglalkozási — vagyoni különbségekről adott kép is. A fejezetbontás jó, bár eléggé sok az átfedés. Bírálónk em-

lékezete szerint az előző kötetnél is gyakori az azonosság; mindez azonban majdnem elkerülhetetlen. Viszont e könyv minden lehető melléklettel el van látva, ami csak a könnyebb használatát elősegíti.

Katona Imre értékelése: „A szerző és munkatársai Barabás Jenő lektor, valamint mások is kitűnő munkát végeztek, néprajztudományunknak nagy nyeresége ez a most már teljessé vált monográfia. A szerző elégedett lehet, hogy életművét tető alá hozta, más tájak pedig elirigyelhetik: milyen jó is lenne, ha minden vidéknek lenne egy ilyen Nagy Gyulája!” — Könyvem végén talán aggodalommal kérdeztem szinte magamtól: „Olyan szeretettel fogadják-e, mint amilyennel én írtam? Én mindent megtettem, ami erőmtől és tehetségemtől tellett!”. Katona Imre kritikusunk is László Gyula előszóíró értékelését használja fel feleletül: „Megtaláltuk Nagy Gyula munkájának nemcsak a jelenre, de a jövőre érvényes értelmét is: fenntartja, megmutatja népünk egy kis szigetének műveltségét, e műveltség sokrétű gazdagságát, amely semmivel sem volt kisebb értékű, mint a városi ember műveltsége . . . őszinte köszönetet mondok a szerzőnek, hogy a Puszta életének ilyen nagyszerű monumentumát adták a magyar nép kezébe. Felséges ajándék!”

Miben látom a könyvem jelentőségét? Egy viszonylag kicsi, de jól körülhatárolható területen kutattam. A Vásárhelyi-puszta rendkívül alkalmas volt a vizsgálódásra. Hatalmas anyagot hordtam össze, amelyet a parasztokkal átnéztem, javaslataikat figyelembe vettem. A gyűjtés során rögzített közléseket nem alakítottam át, s így könyvem nem más, mint a Pusztán élő parasztok őszinte vallomásai. A Pusztáról írt 3 könyvemet a nyelvészek is haszonnal forgathatják. Ha számba veszem a Pusztán élt Csizmadia Imre önéletrajzi köteteit: „Pirkadattól delelőig” és „Delelőtől alkonyatig”, valamint a vásárhelyi Szentí Tibor: „A tanya” című munkáját, úgy tűnik, hogy talán országunkban kevés olyan tenyérnyi terület van, amelyről 6 figyelemreméltó könyv megjelent.